

СЕКЦІЯ 1 ТЕОРІЯ ТА ІСТОРІЯ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ

ДОСВІД ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ З ФОРМУВАННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ ГУМАНІТАРНОЇ ПОЛІТИКИ ЩОДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СОЦІАЛЬНИХ ПРАВ ГРОМАДЯН НА ЗДОБУТТЯ ОСВІТИ

THE EXPERIENCE OF THE EUROPEAN UNION ON THE FORMATION AND IMPLEMENTATION OF STATE HUMANITARIAN POLICY ON ENSURING SOCIAL RIGHTS OF CIVIL SOCIETIES

Право на здобуття освіти визнається основним правом людини в основних міжнародних документах та угодах, таких як Загальна декларація прав людини, Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права. Сьогодні від держав вимагається вжити заходів для розвитку міжнародного співробітництва в галузі освіти, сприяти ліквідації неписьменності у світі й сприяти доступу до науково-технічних знань і сучасних методів навчання. Нормативні акти, що містяться в обов'язкових міжнародних конвенціях, підкреслюють право кожної людини на свободу думки, совісті й релігії, зокрема на реалізацію цих свобод через освіту.

Обов'язком держави є вжити відповідних кроків у цьому напрямі шляхом запровадження безкоштовної освіти й надання фінансової допомоги в разі потреби. Держави також зобов'язані зробити вищу освіту доступною для всіх за допомогою будь-яких можливих засобів на основі можливостей окремої людини. Зрештою, держави задіяні в розвитку міжнародного співробітництва в галузі освіти з метою сприяння ліквідації неписьменності у світі та полегшення доступу до науково-технічних знань і сучасних методів навчання. Метою таких дій є не лише забезпечення поваги до гідності людини, а й надання їй можливості досягти самостійності й сприяти активній участі в житті суспільства.

Реалізація права на освіту стає обов'язком держави, яка має дати можливість кожному громадянину реалізувати це право. При цьому питання права на освіту безпосередньо пов'язане зі здійсненням і контролем обов'язкової освіти, принципами фінансування, технічного стану та навчальної бази, організації роботи закладу освіти, організації індивідуального навчання й соціальної допомоги, що важливо в контексті рівного доступу до освіти. Із цим пов'язане право на гідні умови життя та справедливий рівень життя, право на охорону здоров'я та право на відпочинок, ефективний доступ до цих прав також забезпечує реалізацію права на освіту.

Забезпечення соціальних прав є обов'язком держави, якій вона зобов'язана створити для належних умов щодо психічного та фізичного розвитку. Права дають змогу підготуватися до соціальної незалежності й можливості стати затребуваним у суспільстві, найважливішим із них є право на освіту, уточнюючи обсяг права на освіту, середня освіта в її різних формах, включаючи технічну та професійну освіту, має бути загальнодоступною для всіх за допомогою всіх відповідних заходів, зокрема поступового запровадження безкоштовної освіти.

Ключові слова: права громадян, досвід, норми, державна гуманітарна політика,

забезпечення, здобуття освіти, формування, Європейський Союз.

The right to education is recognized as a fundamental human right in major international instruments and agreements, such as the Universal Declaration of Human Rights, the International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights. Today, states are required to take measures to develop international cooperation in the field of education, to promote the elimination of illiteracy in the world and to promote access to scientific and technical knowledge and modern teaching methods. The normative acts contained in the obligatory international conventions emphasize the right of everyone to freedom of thought, conscience and religion, in particular to the exercise of these freedoms through education. It is the responsibility of the state to take appropriate steps in this direction by introducing free education and providing financial assistance if necessary. States also have an obligation to make higher education accessible to all through all possible means, based on the capabilities of the individual. Finally, states are involved in the development of international cooperation in the field of education in order to promote the elimination of illiteracy in the world and facilitate access to scientific and technical knowledge and modern teaching methods. The purpose of such actions is not only to ensure respect for human dignity, but also to enable him to achieve independence and promote active participation in society.

Ensuring the right to education becomes the responsibility of the state, which must enable every citizen to exercise this right. The issue of the right to education is directly related to the implementation and control of compulsory education, funding principles, technical condition and training base, organization of educational institutions, organization of individual training and social assistance, which is important in the context of equal access to education. Related to this is the right to decent living conditions and a fair standard of living, the right to health care and the right to rest, and effective access to these rights also ensures the realization of the right to education. Ensuring social rights is the responsibility of the state, which it is obliged to create for appropriate conditions for mental and physical development. Rights make it possible to prepare for social independence and the opportunity to become in demand in society, the most important of which is the right to education, specifying the scope of the right to education, secondary education in its various forms, including technical and vocational education, should be accessible to all, measures, including the gradual introduction of free education.

Key words: citizens' rights, experience, norms, state humanitarian policy, provision, education, formation, European Union.

УДК 378.014.5.016:796/799(477)
DOI <https://doi.org/10.32843/pma2663-5240-2022.27.1>

Базиляк Н.О.

к. пед. наук, доцент,
доцент кафедри української
та іноземних мов
Львівський державний університет
фізичної культури
імені Івана Боберського

Постановка проблеми в загальному вигляді з важливими науковими і практичними завданнями. Державну гуманітарну політику можна розуміти неоднозначно, включаючи прийняття вибору та прийняття рішень щодо мети, напрямку, змісту й організації навчання та виховання, а також планування освітньої діяльності. Сьогодні освіті надається принципове значення для розвитку суспільства, зростання добробуту й конкурентоспроможності, широко зрозумілі економічні та соціальні зміни є причиною змін в освіті з точки зору суб'єктів освітньої політики, а також цілей і змісту освіти та їх адресатів, про що свідчить новий пріоритет в освіті, який адаптується до сучасного вимогливого ринку праці.

Усе частіше освітню політику згадують у контексті не лише діяльності держави чи діяльності органів місцевого самоврядування, а й усього Європейського Союзу (далі – ЄС, Союз). Саме в цьому контексті Союз можна розглядати як суб'єкт освітньої політики. Нині адресатами гуманітарної політики є всі члени суспільства – діти, підлітки та дорослі, згідно з розумінням освіти як цілісної системи освіти й виховання, що охоплює різні рівні навчання в інституційній і позаінституційній формах. Завдяки динаміці сучасних змін у ЄС освіта ставить перед собою нові цілі, такі як мобільність і можливість змінювати кваліфікацію на всіх етапах життя.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано розв'язання проблеми. Аналіз документів і заходів ЄС у галузі освіти привів до тези про певну невідповідність між зростанням інтересу до створення концепцій, які можна було б визначити як контур спільної освітньої політики, і відмовою від запровадження обов'язкових нормативно-правових актів у цій сфері [5]. Із початку функціонування ЄС системи освіти виявилися «чутливим інструментом впливу на громадян», елементом ідентичності, тому більшість країн боялася обмежень на суверенітет. А. Сміт зазначає, що «подібні витрати з однаковою доцільністю чи навіть певною вигодою можуть зробити ті, хто отримує негайні вигоди від освіти».

Натомість М. Фрідман розрізняє два види освіти: перший тип – це загальна освіта на користь громадян, яка забезпечується завдяки «широкому прийняттю набору цінностей і мінімальної грамотності й знань більшості громадян». Там само він сказав, що «освіта моєї дитини сприяє добробуту людей, сприяючи стабільному та демократичному суспільству». Другий тип – це обов'язкова та професійно-технічна освіта, яка є інвестиціями в людський

капітал, подібний до інвестицій у матеріальні активи, а отже, спрямованими на підвищення продуктивності людини. Сьогодні ЄС визначає цілі, рамки й напрями освітньої політики, але саме держави-члени формують свою національну державну гуманітарну політику.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми, яким присвячена стаття. Важливо поступово переносити центри прийняття рішень, які становлять гуманітарну стратегію, на міжнародний рівень, що, у свою чергу, призводить до прогресивної стандартизації систем освіти в окремих країнах. Освітня політика є невід'ємною частиною гуманітарної політики, вона охоплює всі проблеми, пов'язані зі шкільною системою, організацією навчального процесу, методами навчання й виховання. Освітня політика визначає програму діяльності держави у сфері освіти й виховання, у якій формуються принципи організації системи освіти, матеріально-економічні основи функціонування системи освіти та системи управління навчальними закладами.

В основному державна гуманітарна політика спрямована на досягнення цілей, пов'язаних із покращенням умов життя, рівня життя населення, усуненням соціальної нерівності й підвищенням культури життя. Необхідність фінансування освіти з державних коштів впливає насамперед із необхідності забезпечити однакові шанси на доступ до освіти незалежно від матеріального становища [1]. Згідно із цим ЄС сприяє розвитку високоякісної освіти, заохочуючи співробітництво між державами-членами та за необхідності підтримуючи й доповнюючи їхні дії, повністю поважаючи відповідальність держав-членів за зміст та організацію систем освіти, а також як їх культурну й мовну різноманітність.

Мета статті полягає в обґрунтуванні формування та реалізації державної гуманітарної політики щодо забезпечення соціальних прав громадян на отримання освіти, урахування досвід країн ЄС.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Сьогодні необхідно пам'ятати про акти міжнародного права, які є обов'язковими для ЄС, щодо права на освіту це поєднання стандартів різного походження, а саме: міжнародних, універсальних, регіональних і суто ЄС. Наявні та нові стратегії розвитку наголошують на кореляції між соціально-економічним зростанням і розвитком ключових здібностей студентів, які є однаковими для всіх держав. Жодне з положень міжнародного законодавства не може тлумачитися так, що порушує свободу осіб та

установ створювати навчальні заклади й керувати ними, за умови дотримання принципів, викладених у цьому положенні, що освіта в цих закладах відповідатиме мінімальним вимогам, установленим державою.

Соціальні права людини будуть безпосередньо застосовні у відносинах між окремими особами, а не лише між особою та державою, це право включає можливість користування безкоштовною обов'язковою освітою. З іншого боку, відповідно до ст. 14 Хартії, свобода створення навчальних закладів має бути належною повагою до демократичних принципів і скерована на забезпечення того, щоб громадяни виховувалися та навчалися відповідно до їхніх релігійних, філософських і педагогічних переконань, поважали, відповідно, національні закони, які регулюють реалізацію цієї свободи й цього права.

Нарешті, ст. 13 Директиви ЄС вимагає від держав-членів ЄС призначити компетентний орган або органи для сприяння рівному поводженню з усіма особами без дискримінації на основі расового чи етнічного походження. Директива ЄС вимагає від держав-членів забезпечити недискримінаційний доступ до освіти, працевлаштування, професійної підготовки, охорони здоров'я, соціального захисту й житла для всіх громадян [6]. Порушення обов'язку рівного ставлення може статися унаслідок як активних дій, так і бездіяльності особливо в частині забезпечення єдиних стандартів освіти.

Положення європейського права мають повною мірою діяти на практиці, вони, у свою чергу, становлять важливі принципи автономії права ЄС, пряму дію положень договору, рішень, директив, а також зобов'язань міжнародного права та перевагу над правом держав-членів, імператив ефективного й однакового застосування («еквівалентність»), а також відповідальність держави, що впливає з положень законодавства ЄС. Розширено обов'язок надавати дітям допомогу в здійсненні цього права відповідно до їхньої інвалідності й віку, як зазначалося раніше, проголошується, що держави-учасниці визнають право людей на освіту.

У цьому контексті варто подумати, якою мірою європейські норми впливають на забезпечення єдиної освіти в країнах-членах ЄС, відповідно, діяльність у сфері освіти спрямована на розвиток європейського виміру в освіті, зокрема, через навчання та поширення мов держав-членів. Їхня мета – також сприяти мобільності студентів і викладачів шляхом заохочення академічного визнання дипломів і періодів навчання та сприяння співпраці між навчальними закладами. Крім того, важливо

заохочувати молодь до участі в демократичному житті Європи, навчатися в інших європейських країнах і підтримувати розвиток дистанційної освіти.

Делегуючи виконання певних повноважень та атрибутів публічної влади, держави не відмовляються від них остаточно, зберігаючи свій вплив на їх здійснення інституціями ЄС. Таким чином, вплив на процеси прийняття рішень в інституціях ЄС є своєрідною компенсацією за обмеження здійснення публічних повноважень на користь ЄС. Однак огляд положень договору свідчить про те, що сфера освіти залишалася й залишається сферою політики окремих держав-членів, поважаючи суверенітет держав-членів щодо організації національних систем освіти та навчального змісту, ЄС впливає на системи освіти за допомогою м'яких інструментів [4]. Очікується, що політика системи освіти держав-членів, а отже, і їхні освітні системи самостійно трансформуватимуться в бажаному напрямі.

Роль освітньої політики країн-членів ЄС відображена в договорах, що утворюють ЄС, і нормативних актах і документах різних повноважень, що видаються інституціями ЄС. Це, як відомо, регламенти, директиви, рішення й – у цьому випадку найбільш широко застосовні – рекомендації та висновки, а також інші акти, не зазначені в договорах, такі як висновки, повідомлення або резолюції. Зі зрозумілих причин сфера інтересу ЄС до освіти залишається дуже широкою й охоплює всі етапи освіти, включаючи діяльність, пов'язану з підтриманням і покращенням фізичного стану [2]. Однак тут є певна «напруженість», оскільки необхідно підкреслити, що державам-членам гарантується свобода у формуванні державної гуманітарної політики, вони можуть використовувати освітні ініціативи тією мірою, якою вони вважають за потрібне.

ЄС у сферах, які не належать до його виключної компетенції, уживає заходів лише в тому випадку, якщо цілі запланованих дій не можуть бути достатньо досягнуті державами-членами як на центральному, так і на регіональному рівнях. Така діяльність включає, серед іншого, освітні програми, що здійснюються в європейському масштабі, водночас держави-члени можуть спільно виступати з ініціативами, у цьому випадку європейські інституції відіграють допоміжну роль. Дії, які є результатом співпраці між державами-членами, мають значний вплив на формування освітньої політики ЄС, особливе значення мають глави держав та урядів країн-учасниць разом із головою Комісії – Європейської ради.

Відповідно до чинного положення, Європейська Рада дає Союзу необхідний імпульс для розвитку й визначає загальні

політичні напрями в цьому аспекті. Ця установа також приймає рішення щодо спільних стратегій, які мають реалізовуватися Союзом у сферах, де держави-члени мають важливі спільні інтереси, включаючи цілі, тривалість і ресурси, які будуть надані Союзу та державам-членам для реалізації стратегії. Дії, які спільно вживаються державами-членами, можуть стосуватися окремих секторів освіти, таких як, зокрема, Болонська декларація про вищу освіту й Копенгагенська декларація про професійну освіту та навчання.

Проте діяльність, яку здійснює ЄС у сфері освіти, має значний вплив на освітні системи держав-членів і, відповідно, громадян Союзу, освітня політика ЄС підпорядкована не лише цілям економічної інтеграції, а є наступним етапом гуманітарної та культурної інтеграції [7]. Через різноманітність освітніх систем держав-членів ЄС і необхідність поважати їхню незалежність у сфері освітньої політики, як і в інших питаннях гуманітарної політики, для досягнення спільних цілей необхідно використовувати спеціальні інструменти. При формуванні освітньої політики держави-члени ЄС підпорядковуються непрямим механізмам впливу на їхні освітні системи, такі як метод відкритої координації, відповідні показники, рекомендації, освітні програми та зазначені напрями змін в освіті.

ЄС уживає заходів для підтримки розвитку всіх громадян ЄС, визначаючи найважливіші й основні навички, які людина повинна розвивати протягом свого життя, щоб досягти успіху в професійному та особистому житті. Освітні програми, створені на рівні ЄС, є традиційним інструментом реалізації європейської освітньої політики, їх мета полягає в тому, щоб зблизити країни-члени через обмін знаннями та досвідом, а також взаємні контакти на різних рівнях [3]. На сучасному етапі ЄС реалізує програми у сфері освіти й професійної підготовки з метою сприяння міжнародній мобільності студентів і вчителів і співпраці між навчальними закладами.

Формулювання висновків і перспектив подальших досліджень у цьому напрямі. Гуманітарна політика на теренах Європи полягає в тому, щоб через навчання громадян упродовж життя зробити свій внесок у розвиток ЄС як суспільства, заснованого на знаннях, зі сталим економічним розвитком, більшою кількістю, кращими робочими місцями й більшою соціальною згуртованістю, забезпечуючи при цьому належний захист навколишнього середовища для майбутніх поколінь. Зокрема, програми мають на меті сприяти обміну, співпраці та мобільності між системами освіти й нав-

чання в ЄС, щоб вони стали світовим еталоном якості.

Європейські інституції можуть діяти для зближення національних систем, заохочуючи держави-члени самостійно трансформувати свої системи освіти відповідно до рекомендацій. Цю дію може сприяти законодавча база, яка захищає права особи на недискримінацію та вільне пересування працівників і послуг. Це можливо завдяки європейським освітнім програмам, стимулам до підвищення якості навчання та підвищення кваліфікації, а також підвищення індивідуальних можливостей працевлаштування.

Сьогодні спостерігається тенденція до збільшення інтеграції у сфері освіти, стимуляція знизу вгору функціонування європейських освітніх програм, які представляли свої передові практики в окремих країнах як спільні виклики для всіх країн-членів ЄС, проте вплив освітніх програм ЄС обмежений і нерівномірний, оскільки дії держав-членів у цьому відношенні не є однорідними. Замість стандартизації систем, прозорість і взаємне визнання індивідуальних кваліфікацій могли б привести до бажаного європейського виміру в освіті, не загрожуючи культурному середовищу та зменшуючи відповідальність держав-членів за освіту й навчання.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Арістова І.В. Соціальна функція держави як визначальна категорія права соціального забезпечення. *Форум права*. 2019 № 2. С. 18–21. URL: <http://dspace.univd.edu.ua/xmlui/handle/123456789/2776> (дата звернення: 22.10.2021).
2. Демидко Д.Л. Політика трансформації національної ідентичності у процесі інтеграції держави перехідного періоду в європейський простір. *Державне управління у сфері цивільного захисту: наука, освіта, практика* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Харків, 17–18 травня 2019 р.). Харків, 2019. С. 298–300.
3. Здіюрук С., Степико М. Пріоритети і перспективи гуманітарної політики Української Держави. *Стратегічні пріоритети*. 2011. № 2 (19). С. 37–48.
4. Конопелько О.В. Особливості формування ідеологічної функції сучасної держави: постановка проблеми. *Право і безпека*. 2013. № 1. С. 18–23.
5. Освіта і наука в інноваційному розвитку сучасної Європи : збірник наук.-експерт. матеріалів / за заг. ред. С.І. Здіюрука. Київ : НІСД, 2014. 121 с.
6. Розпутенко І.В., Москаленко С.О. Пріоритетні напрями розвитку гуманітарної сфери в Україні в контексті політичного процесу. URL: <http://academy.gov.ua/ej/ej16/txts/12RIVKPP.pdf> (дата звернення: 12.12.2021).
7. Сисоєва С. Освітні реформи: освітологічний контекст. *Теорія і практика управління соціальними системами*. 2013. № 3. С. 44–55.